

DOI: 10.33270/05257004.25
УДК 344.13:343.35

РУДАВІН Андрій*

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності та національної безпеки
Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2290-8534>

Гене́за протидії корисливим злочинам, вчинюваним військовими службовими особами в періоди дії правового режиму воєнного стану

Анотація. Розвиток протидії корисливим військовим злочинам відбувається поетапно. На кожному з етапів простежується взаємозалежність між рівнем загрози державі, наявністю та інтенсивністю бойових дій і ступенем регулювання діяльності відповідних державних інституцій. Виокремлюють поняття військового злочину; формують категорію корисливого військового злочину, вчинюваного військовою службовою особою, предметом якого були кошти, призначені на військові потреби (тобто ці кошти визначено як окремий, специфічний предмет військового злочину); запроваджують перші окремі військово-кримінальні правові акти з утворенням постійних військ у державі. З появою постійних військ військове майно і зброя, належні державі, передавали військовослужбовцю фактично в «управління». Тож виникає потреба в регламентації поводження із цим майном і встановленні покарань за протиправні дії з ним. Уводять тілесні покарання для військовослужбовців, що вкрали зброю; виокремлюють окремі види злочинів проти військового майна, а також діяння, пов'язані зі зловживанням по службі, злочини начальників проти підлеглих. Здійснюють систематизацію норм військового права, групують кримінальні правопорушення, учинених військовослужбовцями, диференціюють покарання залежно від ступеня провини. Покарання за розкрадання та інші протиправні дії щодо військового майна поширено і на цивільних осіб, які розкрадали або придбавали викрадене казенне майно, а також брали участь у розтраті військовими державних грошей. Розширили коло суб'єктів військових злочинів. Сформовано висновок про загальну тенденцію: що дорожче ставало для держави військове майно, а також ведення війни й підготовка до бойових дій, то ретельніше удосконалювали й регламентували його обіг і контроль. Водночас точніше визначали види відповідальності за заволодіння військовим майном (спорядженням, грошима, продуктами) шляхом зловживання службовим становищем.

Ключові слова: корисливі військові злочини; військові службові особи; гене́за протидії; нормативне регулювання.

Історія статті:

Отримано: 07.08.2025

Переглянуто: 05.09.2025

Прийнято: 08.10.2025

Рекомендоване посилання:

Рудавін А. Гене́за протидії корисливим злочинам, вчинюваним військовими службовими особами в періоди дії правового режиму воєнного стану. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 4 (70). С. 233–240. DOI: 10.33270/05257004.25

*Відповідальний автор

Вступ

Історія світу – це історія воєн та збройних конфліктів. Армія (збройні сили) є однією з основних ознак держави як суспільного соціального утворення. Фінансування збройних сил, їх постійне вдосконалення та розбудова – це гарантія національної безпеки країни, умова здатності протистояти зовнішнім загрозам як самим існуванням сформованих збройних сил (як превентивного чинника), так і шляхом збройного відбиття нападу. Ці постулати національної безпеки наша країна відчула повною мірою.

Як державі необхідні збройні сили для власного захисту, так і самі збройні сили як державна інституція потребують захисту з боку держави. Такий захист реалізується шляхом створення системи фінансування, матеріально-технічного забезпечення збройних сил, підготовки керівних кадрів, організації військової підготовки громадян тощо. Перелік можна розширювати, проте аксіоматичним є твердження, що ця система потребує нормативного регулювання. Таке регулювання має містити правила поведінки суб'єктів системи, засоби контролю за їх виконанням, визначати суб'єктів контролю тощо. Одним з дієвих важелів впливу на порушників правил є функціонування системи кримінальної юстиції з її нормами та специфічними суб'єктами – правоохоронними органами, зокрема органами військової юстиції. Наявність такої системи й належне унормування її функціонування забезпечує дієвість, можливість та ефективність впливу на правопорушників.

Військове майно, озброєння та інші види матеріальних ресурсів, що використовують як під час бойових дій, так і в мирний час (фактично у процесі підготовки до них), також є предметом захисту, оскільки без матеріально-технічного забезпечення не можливе ні функціонування збройних сил, ні ведення бойових дій. Необхідність такого захисту загострюється під час збройних конфліктів, оскільки різко зростають потреби в ресурсах, а можливості належного контролю за їх використанням зменшуються. Відповідно, це зумовлює виникнення (швидку ескалацію) протиправного використання зазначених ресурсів. Така ситуація виникла вперше в сучасній історії України, хоча раніше вона повторювалася неодноразово, про що свідчить наявність відповідних правових норм у законах, статутах та інших актах. Ці норми встановлюють відповідальність як за вчинення військових злочинів загалом, так і за правопорушення, які вчинили військовослужбовці, предметом яких є різні види військового майна, озброєння тощо. Вивчення схожих ситуацій та заходів правового реагування держави в минулому (зокрема і під час збройних конфліктів) дає змогу краще зрозуміти сучасні проблеми й виокремити способи їхнього розв'язання.

Матеріали та методи

С. О. Харітонов (2019) вважає, що вивчення історії військово-кримінального права необхідне для отримання ключа до порозуміння й оцінки чинного права загалом і зокрема у військовій сфері. В. В. Дем'яновський (2024) зазначає, що поняття військового злочину з'явилося в законах Давнього Риму. Військовими злочинами вважали діяння, які вчинили військовослужбовці під час виконання службових обов'язків: порушення обов'язків підлеглості, втеча з поля бою, невиконання обов'язків караульної служби тощо (Demianovskiy, 2024, p. 82), і визначає генезу кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою (Demianovskiy, 2021, p. 76-78). М. Сенько (2000) розглядає історичні аспекти кримінальної відповідальності за окремі військові злочини (Senko, 2000, p. 377-384). М. І. Карпенко (2018) дослідив теоретичні й прикладні аспекти злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини).

Метою статті є висвітлення походження корисливих злочинів, вчинених військовими службовими особами під час воєнного стану.

Результати й обговорення

На теренах сучасної України за часів існування першого державного утворення – Київської Русі не існувало окремої інституції – військового права. Зброєю та іншим військовим майном володіли княжі дружинники та військо (на кшталт народного ополчення), яке ситуативно князь формував з простого люду в разі потреби. Оскільки зброя (та інші засоби, що використовували під час захисту) не мала чітко виокремленого статусу і могла використовуватися у побуті, то, очевидно, у разі вчинення протиправних дій з нею відповідальність наставала відповідно до ст. 77 «Руської правди» (1016) як за крадіжку на території громади (Demianovskiy, 2024, p. 30).

Після розпаду Київської Русі в середині XII століття внаслідок міжусобних війн на півдні заході утворилося Галицько-Волинське князівство у складі Великого князівства Литовського, і розвиток законодавства у військовій сфері відбувався в межах законотворення Литовського князівства та Польського королівства (Kharytonov, 2019, p. 84). «Судебник короля Казимира Ягелловича, даний Литві, 1468, лютий, 29» був першим кодексом Великого князівства Литовського (Yablonskis, 1960). На його основі було сформовано Перший Литовський статут (1529), в якому визначено порядок здійснення військової повинності Великого князівства Литовського (Krypiakevych, & Hnatevych, 1992). Було виокремлено (серед інших) військові та майнові злочини, серед яких не передбачалося

окремого покарання за крадіжку зброї або військового майна, натомість існувало покарання за крадіжку з військової скарбниці (яке, відповідно, могла вчинити лише особа, якій ця скарбниця була довірена. На цьому етапі виокремлюють поняття корисливого військового злочину, що вчиняла військова службова особа, предметом якого були саме кошти, призначені на військові потреби (тобто ці кошти виокремлювали як предмет військового злочину, відмінний від інших).

Північно-східна Русь опинилася у сфері впливу Московського князівства, де у період XIV–XV століть сформували постійні стрілецькі війська. Вони відповідали за зовнішню охорону держави (Senko, 2000, р. 378). У цей час запроваджують перші кримінально-правові норми, якими передбачалася відповідальність за військові злочини. Тобто перші військово-кримінальні правові акти з'явилися з початком існування постійних військ у державі (Kharytonov, 2019, р. 84).

У 1553 р. князь Вишневецький організував між козаками військовий устрій. Так козаки стали окремим запорізьким військом (Krysiakievych, & Hnatevych, 1992, р. 173-174), існування якого зумовило появу законодавства Запорозької Січі, так званого «звичаєвого права», яке встановлювало відповідальність козацтва, зокрема, й за злочини. Писаних законів не існувало, управлялися тільки звичаєвим правом – «словесним правом, стародавнім звичаєм та здоровим глуздом» (Yavornytskyi, 1990, р. 149). У цей час виокремлюють військові злочини (програв бою, дезертирство, пияцтво під час походу, небажання обіймати посаду, яку козаку пропонувало товариство) (Hrushevskyi, 1991). Однак зброя та військове майно належало безпосередньо козаку, і хоча в козацькому війську панувала жорстка дисципліна, було передбачено кару за невиконання наказів військової адміністрації. Козаків, які вчинювали викрадення зброї, боєприпасів, військового майна, притягали до відповідальності за загальний майновий злочин, а саме за крадіжку.

З початком існування постійних військ виникає потреба регламентувати дії з майном і встановлювати покарання за протиправні дії з ним.

У тій частині України, що опинилася під владою Московського князівства, злочини військовослужбовців регламентували нормативними актами, які не мали чіткої структури та ухвалювали за виникнення нагальної потреби. «Статут ратних, гарматних та інших справ, що стосуються військової науки» (1607) складався із 663 указів. Військово-кримінальні питання були в розділі «Про статейний розпис гарматників», який до основних військових злочинів відносив: залишення зброї для пограбування, невиконання правил поведінки зі зброєю, розтрату

потрібного для стрільби приладдя тощо (Statute of military..., 1607).

У ст. 28 Глави VII «Про службу всяких ратних людей Московської держави» Соборного уложення (1649) в умовах воєнного часу було передбачено тілесні покарання для військово-службовця, який вкрав зброю (The Council Code..., 1649). У частині II Артикулу Військового статуту (1715) було передбачено кримінальну відповідальність за «незаконне вилучення вогнепальної зброї та боєприпасів із правомірною володіння». Досліджуваний артикул поділяв усі злочини на дві категорії – загальні та військові. Військові злочини самі по собі вже створювали відповідну систему, що охоплювала: злочини проти військового майна (залишення рушниці, пошкодження, програвання, продаж або застава; розтрата мундира; приведення коня в непридатний стан з метою ухилення від служби; крадіжка майна з казенних сховищ; розтрата казенних грошей чи недонесення про це), злочини, пов'язані зі зловживанням по службі (показ більшої кількості солдат своєї частини проти справжньої з корисливих мотивів, з'явлення на інспекторський огляд із чужою рушницею, відмова від надання своєї частини для огляду), злочини начальників проти своїх підлеглих: використання солдатів на свою користь на важких роботах, утримання підлеглим платні, речей та провіанту (Karpenko, 2018, р. 15-17; Kharytonov, 2019, р. 47-50).

У цивільно-правових актах було закріплено норму, яка передбачала відповідальність за незаконні операції з казенними коштами, зокрема для військових потреб. Положення глави 24 «Права, за якими судиться малоросійський народ» забезпечували кримінально-правову охорону Государева двора та казни, у розділі 5 «Про службу государеву військову та про порядок військовий» містився перелік військових кримінальних правопорушень (The rights under..., 1743).

На цьому етапі відбувається систематизація норм військового права, групування кримінальних правопорушень, що вчинили військовослужбовці, диференціація покарань залежно від ступеня провини. Покарання за розкрадання (та інші протиправні дії) військового майна поширювалося не лише на військовослужбовців, а й на цивільних осіб. Зі здорожчанням ведення війни (та підготовка до бойових дій) й військового майна держава удосконалювала й регулювала його обіг і контроль, виокремлювала види відповідальності за заволодіння військовим майном (спорядженням, грошима, продуктами) шляхом зловживання службовим становищем.

Напередодні війни 1812 р. набрало чинності «Польове кримінальне уложення», яке разом з Військово-кримінальним статутом (1839), Артикулом Військовим, Польовим кримінальним уложенням і Зведенням законів (1832) (Nahornyi, 2016, р. 124) практично становили військове право. Проте дії військовослужбовців і службових

військових осіб у разі вчинення корисливих злочинів, предметом яких було військове майно всіх видів, речі, які використовували під час ведення бойових дій, а також кошти, призначені на військові витрати, могли кваліфікувати також за «Польовим кримінальним уложенням» щодо покарання кримінальних і виправних злочинів (Code of Criminal..., 1845; Nahorny, 2016, p. 125). Зазначене уложення передбачало покарання також для цивільних осіб, які розкрадали або придбавали викрадене військовими казенне майно, зокрема і за участь у розтраті військових грошей (користування та витрачання ввіреного майна (зокрема коштів) на власні видатки; позичання зазначених коштів іншим особам; привласнення коштів (Code of Criminal..., 1845).

Постійні війни, які вела царська росія, призводили до втрати контролю за матеріально-технічним забезпеченням військ, розкрадання військового майна керівництвом військ на всіх рівнях, що викривало недоліки військового законодавства. Розвиток купецтва, приватної власності на засоби виробництва, розміщення військових підрядів у новоспечених комерсантів призводило до появи схем розкрадань у державних масштабах. Наприкінці XIX століття отримати держзамовлення на постачання армії означало допуск до нескінченного потоку грошей, який практично не контролювали. Тож це зумовлювало реформування системи закупівель, зміни й нормативних актів, які регулюють обіг військового майна.

Під час проведення реформи ухвалили новий нормативний документ – «Військовий статут про покарання», який увійшов у книгу 22 «Зводу військових постанов» (1869) та був чинний зі змінами до 1913 р. (Demianovskiy, 2021, p. 79). У Статуті містився ряд статей, які чітко виокремлювали способи вчинення військових злочинів, кваліфікацію військових службових та корисливих злочинів, предметом яких було військове майно та зброя, а саме: статті 141–152 передбачали відповідальність за перевищення влади й протизаконну бездіяльність; статті 162–168¹ передбачали відповідальність за протизаконне відчуження і псування нижчими чинами казенної зброї чи майна; статті 197–215 передбачали відповідальність за протизаконні вчинки посадових осіб за деякими особливими родами служби; статті 216–241 передбачали відповідальність за злочини й проступки в керуванні майном, яке ввірено на зберігання; стаття 242 передбачала відповідальність за злочини й проступки військовослужбовців із чинами цивільного відомства; статті 117, 118, 181 передбачали відповідальність за незаконний обіг зброї, привласнення або викрадення якої розглядали як шахрайство, крадіжка, привласнення або розтрата чужого майна. Відповідно до Статуту, військовослужбовці, будучи суб'єктами військових кримінальних правопорушень, не виходили

повною мірою із загальної кримінальної юрисдикції. Це зумовлено тим, що в Статуті була норма, яка вказувала, що до осіб, які підпадали під дію військово-кримінальних законів, застосовують «Загальні постанови, що діють за цивільним відомством кримінальних законів», крім «винятків, які передбачені Статутом» (Kharytonov, 2019, p. 59).

У Кримінальному уложенні 1903 року, а саме у ст. 582 розділу «Про посягання на власність» йшлося «про крадіжку казенної військової зброї, набоїв, пороху або інших предметів, нападу або захисту за промислом або, хоча й не за промислом, але зі складів чи військових сховищ, чи приміщень», за що передбачалося ув'язнення у виправний дім (Criminal Code..., 1903). У цьому акті не було окремої норми, якою забезпечувалась охорона безпосередньо державних коштів, зокрема виділених на потребу війська, але існувала норма, яка визнавала злочином привласнення майна, ввірене особі (Criminal Code..., 1903). Укладачі вважали, що кошти – це також майно, а отже, предметом цього злочину були також державні кошти, які надали вповноваженій особі для витрачання на конкретні цілі (Tykhonova, 2009, p. 22). На цій думці ми навмисно наголошуємо, оскільки в сучасній правозастосовній практиці гроші не відносять до поняття майна. Тому в разі розкрадання державних коштів, виділених (та призначених) на військові потреби, дії військових службових осіб кваліфікують не як військовий злочин (ст. 410 КК України), а як цивільне розкрадання (ст. 191 КК України). Це суттєво ускладнює процес доказування, оскільки військове майно й контроль за його обігом регламентують інші нормативні акти, ніж порядок витрачання державних коштів на його закуповування.

За часів панування в Україні радянської влади військово-кримінальне законодавство ввійшло до загальної системи кримінального законодавства. Одним з перших нормативних актів була постанова Тимчасового уряду «Про реквізицію зброї» (12 липня 1917 р.). Згідно із цим документом, треба було всім добровільно здати всю вогнепальну зброю казенного зразка, оскільки значну кількість зброї цивільні особи захопили під час Жовтневої революції. У разі невиконання зазначених вимог протягом певного строку була передбачена кримінальна відповідальність як за викрадення казенної зброї (Liubovets, 2019, p. 82).

У Положенні про революційні військові трибунали (1919) викрадення, умисне ушкодження та знищення предметів озброєння, спорядження, інших видів військового майна було віднесено до групи спеціальних військових кримінальних правопорушень (Demianovskiy, 2024, p. 38).

У КК УСРР 1922 р. серед військових злочинів можна було умовно виділити посадові військові

злочини, що полягали в перевищенні начальником своєї влади; «промотаніє» – незаконне відчуження військовим наданих йому для служби вогнепальної та холодної зброї, патронів, коней (Hryshchuk, 1992, р. 115). Під військовим злочином розуміли дії військового Червоного Флоту й Червоної Армії, які вчиняли проти організації несення військової служби, що встановлювалася законом, але такі, які могли б бути вчинені тільки особами, що перебувають на морській або військовій службі. Тобто законодавець суттєво обмежив як об'єкт, так і суб'єкт військових злочинів (Kharytonov, 2019, р. 54). У ч. 5 ст. 207 (КК 1922) була передбачена відповідальність іншої особи (як співучасники в розтраті) за отримання від військового шляхом купівлі, обміну, подарунку, закладу тощо холодної чи вогнепальної зброї, патронів, військового майна тощо (Shemshuchenko, 2001, р. 327).

Положення про військові злочини (27 липня 1924 р.) містило низку складів військових злочинів, як-от: примушування до порушення обов'язків на військовій службі (ст. 4), перевищення влади, зловживання й бездіяльність, недбалість (ст. 17), використання начальником військовослужбовців для надання послуг собі, членам своєї родини чи стороннім особам (ст. 19). Окрім того, вперше з'явилася положення, згідно з яким можна було притягувати до кримінальної відповідальності за військовий злочин цивільних осіб з посиланням на співучасть з військово-службовцями (Kharytonov, 2019, р. 54-55).

Поступово (у 1924–1957 рр.) розширювалося коло суб'єктів військових злочинів. До військово-службовців прирівняли особовий склад, як-от: особовий склад виправно-трудових установ, озброєного резерву Наркомату шляхів сполучення, працівників залізничного транспорту, експедицій підводних робіт, а також осіб начальницького складу цивільного повітряного флоту, учнів льотних шкіл цивільного флоту, склад тилового ополчення та трудових частин, військовозобов'язаних під час проходження ними навчальних зборів, осіб стройового й адміністративно-господарського складу міліції, оперативний склад органів управління державної безпеки НКВС, морського й річкового флоту, особовий склад воєнізованої охорони підприємств і воєнізованої пожежної охорони (Karpenko, 2018, р. 24).

25 грудня 1958 р. ухвалили «Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини». До КК УРСР 28 грудня 1960 р. внесли Розділ XI «Військові злочини», у якому передбачили відповідальність за: розкрадання, втрату, свідоме пошкодження чи знищення військового майна, зброї; перевищення влади та неналежне виконання своїх обов'язків (посадові злочини, що стосуються військової служби), а саме: зловживання військової посадової особи владою чи посадовим становищем, вчинене з

корисливих мотивів, іншої особистої зацікавленості або в інтересах третіх осіб. Для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що порушили встановлений порядок розпорядження виділеними на військові потреби коштами, застосовували норми права. Вони містили предмет злочинного зазіхання – державне майно, що можна асоціювати із сучасними бюджетними коштами, які виділяють на військові потреби (оскільки переважна більшість майна в країні належала державі), або вказівку на спеціальний суб'єкт (наприклад, злочин, передбачений ст. 113 (104) КК України «Привласнення та розтрата службовою особою коштів») (Kharytonov, 2019, р. 54-56).

У незалежній Україні до 2010 року кримінально-правову охорону військового майна здійснювали за зазначеними кримінальними нормами. Хоча всі інші закони, підзаконні нормативні акти у сфері регулювання обігу зброї, іншого військового майна, загалом діяльності військових службових осіб ухвалили нові. На їх ухвалення суттєво вплинули чинники, які змінювалися залежно від безпекової ситуації у державі. Виокремлюємо три етапи, які характеризуються різним рівнем загроз і, відповідно, обумовлюють потребу ретельнішого регулювання суспільних відносин, пов'язаних з фінансуванням військової сфери, обігом військового майна й озброєння.

Перший етап – від здобуття Україною незалежності й до початку рф гібридної війни у 2014 р. – характеризується: високою латентністю корисливих злочинів; послабленням контролювальних функцій держави внаслідок політичного, економічного та соціального реформування, формуванням державних органів і законодавчої бази; зміною співвідношення між державною, колективною та приватною власністю; зміною умов і форм обліку та звітності; появою форм розкрадань військового майна, які були не можливі за адміністративно-командної економіки; наявністю великої кількості армійського майна, озброєнь, техніки, що залишилося без контролю; браком належного фінансування збройних сил, що обумовило розкрадання військового майна з боку вищого армійського керівництва під прикриттям так званого «вишукування додаткових джерел фінансування» (Demianovskiy, 2024, р. 68-69); розвалом системи військової юстиції (попередні методики розкриття розкрадань військового майна застаріли у зв'язку з порушенням системи державного контролю та неможливістю застосування їх за нового механізму господарювання); ліберальним ставленням керівництва до вчинення корисливих військових злочинів внаслідок участі керівництва в їх вчиненні (у різних формах співучасті).

Наявна діяльність спецслужб рф, яка була спрямована на позбавлення України засобів захисту. Оскільки значна частина озброєння та

боєприпасів, що залишилися із часів СРСР, була сконцентрована в західних військових округах, тобто саме на території України (і перейшла в її власність), то, відповідно, рф була зацікавлена в максимальному послабленні обороноздатності держави й різними способами (від купівлі до диверсій) позбавляла Україну цих запасів. Зокрема, проросійські сили інфільтрували агентуру впливу у військове керівництво, яка здійснювала розбазарювання і розкрадання військового майна.

Другий етап триває від усунення російського впливу, вигнання проросійського уряду та початку гібридної війни проти України (з 2014 до 2022 рр.). У цей період змінилася структура військової злочинності, стали превалювати службові, корисливі злочини, а саме: викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК) – 5,4 %, втрата військового майна (ст. 413 КК) – 2,1 %, недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК) – 4 %, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК) – 1,8 %, недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК) – 4 % (Kaznacheieva, 2018, p. 137-138).

Умови, які призвели до такого стану: початок збройного конфлікту, що зумовив збільшення фінансування Збройних Сил; перехід до професійної армії, який спричинив приплив грошей до військ для їх самостійного освоєння, що створило передумови для їх розкрадання (Demianovskiy, 2024, p. 68-69); прогалини в системі обліку військового майна; недолики в діяльності суб'єктів контролю обігу військового майна (корупційні традиції, брак контролю тощо); наявність «корпоративного» захисту в разі вчинення корисливих військових злочинів (зокрема, і членами добробатів, інших напіввійськових формувань); загальна обстановка терпимості, байдужості до вчинення корисливих службових військових злочинів; зміни порядку початку досудового розслідування у зв'язку з ухваленням у 2012 р. нового КПК України; зміни в системі правоохоронних органів, уповноважених виявляти та здійснювати досудове розслідування військових злочинів; зміни в регламентації

оборонної сфери загалом і порядку несення військової служби зокрема; наявність і характер збройного конфлікту на території України (Bershov, 2024, p. 65).

Висновки

Розвиток механізму протидії корисливим військовим злочинам відбувся поетапно. На кожному етапі була певна взаємозалежність між рівнем загрози державі, наявністю та інтенсивністю бойових дій і ступенем регулювання діяльності відповідних державних інституцій. У цьому контексті виокремлюють такі ключові тенденції: 1) формується поняття військового злочину; 2) виокремлюють корисливі військові злочини, вчинювані військовими службовими особами, предметом яких були саме кошти, призначені на військові потреби. Тобто кошти, призначені на військові потреби, поступово виокремлювалися як предмет військового злочину; 3) поява перших військово-кримінальних нормативних актів. Зі створенням постійних військ у державі й появою військового майна і зброї, що належали не окремому військовому, а державі (а військовослужбовцю передавали фактично в «управління») виникає потреба нормативного регулювання поведінки із цим майном та встановлення відповідальності за протиправні дії щодо нього; 4) запроваджують покарання за протиправні дії з військовим майном; 5) передбачено окремі види злочинів проти військового майна, злочини, пов'язані зі зловживанням на службі, злочини начальників проти своїх підлеглих; 6) здійснюють систематизацію військового законодавства. Відбувається групування кримінальних правопорушень, що були вчинені військовослужбовцями, а також диференціація покарань залежно від ступеня провини; 7) поширюється відповідальність на цивільних осіб, які розкрадали або придбавали викрадене військовими казенне майно, зокрема і за участь у розтраті військових грошей; 8) розширюється коло суб'єктів військових злочинів. Здорожчання ведення війни та підготовки до бойових дій, а також підвищення вартості військового майна сприяло удосконаленню контролю та диференціації видів відповідальності за заволодіння військовим майном (спорядженням, грошима, продуктами) шляхом зловживання службовим становищем.

References

- [1] Bershov, H.Ye. (2024). Theoretical, legal and praxeological foundations of the use of special knowledge in the investigation of military crimes. *Doctor's thesis*. Kharkiv.
- [2] Code of Criminal and Correctional Punishments (1845). (n.d.). *uk.wikipedia.org*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki>
- [3] Code of Laws of King Casimir Jagiellovich, given to Lithuania on February 29. (1468). *constitutions.ru*. Retrieved from <http://constitutions.ru/?p=5208>
- [4] Criminal Code of the Russian Empire (1903). (n.d.). *uk.wikipedia.org*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki>

- [5] Demianovskiy, V.V. (2021). Genesis of criminal liability for the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official. *Current problems of domestic jurisprudence*, 5, 76-80. DOI: 10.15421/392202
- [6] Demianovskiy, V.V. (2024). Fundamentals of the methodology for investigating the appropriation, seizure of military property by abuse of official position, committed by a military official. *Candidate's thesis*. Lviv.
- [7] Hrushevskiy, M.S. (1991). *History of Ukraine-Rus*. (Vol. 1). Kyiv: Nauk. Dumka.
- [8] Hryshchuk, V.K. (1992). Codification of criminal legislation of Ukraine: problems of history, methodology and theory. *Doctor's thesis*. Kyiv.
- [9] Karpenko, M.I. (2018). *Crimes against the established order of military service (military crimes): theoretical and applied aspects*. V. Matviichuk (Ed.). Kyiv: National Academician of Administrative Sciences.
- [10] Kaznacheieva, D.V. (2018). Military crime: analysis and forecasting. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 2(19), 132-140. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b1f6c8a6-c0bc-476b-800f-3c993d0773ab/content>
- [11] Kharytonov, S.O. (2019). Military crimes: concept, system and qualification problems. *Doctor's thesis*. Kharkiv.
- [12] Krypiakievych, I., & Hnatevych, B. (1992). *History of the Ukrainian Army (from the princely times to the 20s of the 20th century)* (4th ed.). Lviv: Svit.
- [13] Liubovets, O. (2019). The October Revolution of 1917: Attempts by All-Russian Socialist Parties to Deprive the Bolsheviks of Power. *Ethnic History of the Peoples of Europe*, 58. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Liubovets_Olena/Zhovtnevyi_perevorot_1917_roku_sproby_zahalnorosiiskykh_pozbavyty_bilshovykiv_vlady.pdf?PHPSESSID=c6bkhai7egmgh5qul8gl1kl781
- [14] Nahornyi, V.V. (2016). "Code of Criminal and Correctional Punishments" of 1845 in the context of criminalizing the actions of followers of religious movements of Orthodox origin. *Forum of Law*, 2, 124-129. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_2_20
- [15] Senko, M. (2000). Historical aspects of criminal liability for unauthorized abandonment of a unit or place of service. *Visnyk Lviv University. Series "Yurydychna"*, 35, 377-384.
- [16] Shemshuchenko, Yu.S. (Eds.). (2001). Criminal code of the Ukrainian SSR 1922. *Legal encyclopedia*. (Vol. 3). Kyiv: Ukr. encyclo. named after M.P. Bazhan.
- [17] Statute of military, artillery and other affairs related to military science. (1607). (n.d.). *wikipedia.org*. Retrieved from <https://wikipedia.org/wiki>
- [18] The Council Code (1649). (n.d.). *resource.history.org.ua*. Retrieved from <http://resource.history.org.ua/cgi>
- [19] The rights under which the Little Russian people are judged (1743). (n.d.). *history.org.ua*. Retrieved from <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-0202-4/966-02-0202-4.pdf>
- [20] Tykhonova, O.V. (2009). Criminal liability for violation of legislation on the budget system of Ukraine. *Candidate's thesis*. Kyiv.
- [21] Yablonskis, K. (Ed.). (1960). *Statute of the Grand Duchy of Lithuania of 1529*. Mn.: Acad. of Sciences of the Belarusian Soviet Socialist Republic.
- [22] Yavornytskyi, D.I. (1990). *History of the Zaporizhian Cossacks*. (Vol. 1). Lviv: Svit.

Список використаних джерел

- [1] Бершов Г. Є. Теоретико-правові та праксеологічні основи використання спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2024. 410 с.
- [2] Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
- [3] Судебник короля Казимира Ягелловича, даний Литві 29 лют. 1468 р. URL: <http://constitutions.ru/?p=5208>
- [4] Кримінальне уложення Російської імперії 1903. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
- [5] Дем'яновський В. В. Генеза кримінальної відповідальності за привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчинене військовою службовою особою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 76–80. DOI: 10.15421/392202
- [6] Дем'яновський В. В. Основи методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2024. 275 с.
- [7] Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11 т. Київ : Наук. думка, 1991. Т. 1. 648 с.
- [8] Гришук В. К. Кодифікація кримінального законодавства України: проблеми історії, методології та теорії : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1992. 438 с.
- [9] Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти : монографія / за заг. ред. В. Матвійчука. Київ : Нац. акад. упр., 2018. 420 с.
- [10] Казначеева Д. В. Військова злочинність: аналіз та прогнозування. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 132–140. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b1f6c8a6-c0bc-476b-800f-3c993d0773ab/content>

- [11] Харитонов С. О. Військові злочини: поняття, система та проблеми кваліфікації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 437 с.
- [12] Крип'якевич І., Гнатевич Б. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). 4-те вид. Львів : Світ, 1992. 702 с.
- [13] Любовець О. Жовтневий переворот 1917 року: спроби загальноросійських соціалістичних партій позбавити більшовиків влади. *Етнічна історія народів Європи*. 2019. Вип. 58. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Liubovets_Olena/Zhovtnevyy_perevorot_1917_roku_sproby_zahalnorosiisk_ykh_pozbavyty_bilshovykiv_vlady.pdf?PHPSESSID=c6bkhai7egmgh5qul8gl1kl781
- [14] Нагорний В. В. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 року в контексті криміналізації діянь послідовників релігійних течій православного походження. *Форум права*. 2016. № 2. С. 124–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_2_20
- [15] Сенько М. Історичні аспекти кримінальної відповідальності за самовільне залишення частини або місця служби. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2000. Вип. 35. С. 377–384.
- [16] Кримінальний кодекс УРСР 1922. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / редкол. Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.
- [17] Статут ратних, гарматних та інших справ, що стосуються військової науки. 1607. URL: <https://wikipedia.org/wiki>
- [18] Соборне Уложення 1649. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi>
- [19] Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-0202-4/966-02-0202-4.pdf>
- [20] Тихонова О. В. Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 220 с.
- [21] Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. К. Яблонського. Мн. : Акад. наук БРСР, 1960. 253 с.
- [22] Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : в 3 т. Львів : Світ, 1990. Т. 1. 319 с.

RUDAVIN Andrii

Postgraduate Student of the Department of Operational-Investigative Activities and National Security of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2290-8534>

The Genesis of Counteracting Mercenary Crimes Committed by Military Officials During Martial Law

Abstract. The article states that the development of the mechanism for countering mercenary war crimes occurs in stages, in each of which there is a certain interdependence between the level of threat to the state, the presence and intensity of hostilities and the thoroughness of regulation of the specified state institutions: the concept of a war crime is distinguished; the distinction of a mercenary war crime committed by a military official, the subject of which was precisely funds intended for military needs (i.e. funds intended for military needs were singled out as the subject of a war crime, separately from others); the manifestation of the first separate military-criminal legal acts with the beginning of the introduction of standing troops in the state (with the introduction of standing troops and, accordingly, the appearance of military property and weapons, which did not belong directly to the military, but to the state, and it was transferred to the person as if in "management" – there is a need to regulate actions with this property and, accordingly, establish punishment for illegal actions with it); Corporal punishment is provided for military personnel who steal weapons; certain types of crimes against military property, crimes related to abuse of office, crimes committed by superiors against their subordinates are provided for; the norms of military law are systematized, criminal offenses committed by military personnel are grouped, and punishments are graded depending on the degree of guilt; punishment for embezzlement (and other illegal actions) of military property was extended not only to military personnel, but also to civilians who embezzled or purchased state property stolen by the military, including for participating in any way in the embezzlement of money by the military; the range of subjects of war crimes is expanding. The conclusion is made about the presence of a trend - the more expensive it became for the state to wage war (and prepare for hostilities), the more valuable military property - the more its circulation and control were improved and regulated, and the types of responsibility for the appropriation of military property (uniforms, money, products) by abuse of official position were graduated.

Keywords: mercenary war crimes; military officials; genesis of counteraction; regulatory regulation.